

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ У ПРОЦЕСІ ГУМАНІТАРНОЇ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ

Процеси інтеграції, глобалізації і трансформації, підвищення ролі інформації знань у суспільстві вимагають нового рівня підготовленості майбутніх учителів фізичного виховання в рамках здобуття вищої освіти. Так, в умовах загострення економічних проблем суспільного розвитку, а також економічні та соціальні реформи в Україні актуалізують питання підвищення рівня підприємницької компетентності майбутніх фахівців у галузі фізичного виховання та спорту.

Сьогодні в сучасному суспільстві немає жодної сфери життя, жодної професії, де б людина не могла почувати себе незалежною від сфери економіки, майбутній спеціаліст повинен відповідати стану суспільних і виробничих потреб, мати високий рівень компетентності в певній галузі знань, що стосується також і вчителів фізичного виховання.

Треба відзначити, що відповідно до Законів України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, Державної національної програми “Освіта” (“Україна ХХІ століття”), Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ столітті розпочато реформування галузі. Ці зміни стосуються нових освітніх стандартів і їх модернізації, перегляду навчальних програм, підручників, форм і методів навчання.

Крім того, Національною доктриною розвитку освіти України у ХХІ столітті передбачаються дії, спрямовані на створення умов, які б допомогли сформуванню професійно-економічне мислення молодих учителів, підвищувати їх інтелектуальний потенціал.

Отже, формування правової держави, оновлення існуючого законодавства, конкурентні умови професійної життєдіяльності всіх учасників ринку освітніх послуг, вимагають значного реформування системи підготовки кваліфікованих учителів фізичного виховання, що, зокрема, потребує розвитку самостійного підприємницького мислення, уміння реалізовувати власні міні-економічні проекти в капіталістично-побудованому суспільстві.

Разом з тим педагогічна проблема формування підприємницької компетентності майбутніх учителів фізичного виховання в сучасних освітніх умовах залишається недостатньо вивченою як у теоретичному, так і в прикладному плані.

Мета статті – обґрунтування необхідності розробки та педагогічних умов і механізмів формування підприємницької компетентності майбутніх учителів фізичного виховання.

Аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що сьогодні потрібна генерація вчителів фізичного виховання, здатних працювати в нових динамічних соціальних, економічних і політичних реаліях.

Так, вчитель фізичного виховання сьогодні повинен володіти здібностями знаходити й приймати рішення в нестандартних ситуаціях, вчасно проектувати антикризові заходи, самостійно й творчо мислити в умовах коливання ринку, аналізувати, прогнозувати результати прийнятих рішень, а також проектувати управлінську й підприємницьку діяльність під впливом багатьох виробничих й соціальних факторів [8].

Аспекти сучасних тенденцій у системі підготовки фахівців у галузі фізичного виховання Європи та України висвітлюються у дослідженнях В. Афоніна, Н. Москаленко, Є. Приступи, А. Сениці, О. Солтика, Ю. Шкрєбтія. Теоретико-методологічні засади професійної освіти майбутніх учителів фізичного виховання визначено в наукових працях В. Абрамової, Є. Гогунова, Г. Ложкіна, О. Онопрієнко, Л. Певіциної, Т. Ротерс, А. Чорноштана та ін.

Про дедалі більшу роль учителів фізичної культури та високі вимоги до їх професійного розвитку свідчать дослідження О. Вацеби, О. Вишневецького, В. Гриньової, С. Золотухіна, І. Зязюна, Т. Круцевич, В. Папуші, Л. Петухової, Т. Сущенко, Б. Шияна та ін.

Проблемами розвитку професійної компетентності в системі професійної підготовки майбутніх педагогів займалися А. Алексюк, Н. Бібік, А. Бойко, Л. Карпова, В. Максимова, А. Маркова, О. Мороз, О. Пехота, О. Пометун, О. Савченко, Р. Шакуров, Т. Шамова та ін.

Питання підприємницької підготовки майбутніх спеціалістів вирішували Н. Алексєєва, В. Березіна, В. Бикова, А. Бруднова, С. Вершиніна, Н. Городецька, Ю. Громико, С. Зверева, А. Леонтьєва, Т. Матвєєва, І. Палова, А. Потапова, І. Сасова, В. Симоненко, В. Черняк.

Проблеми етики підприємства в різні часи досліджувались з різних позицій у наукових працях: В. Безобразова, М. Малишева, А. Риха, В. Рябушинського, Р. Тихомирова, П. Шихирева та ін.

Заслужують на увагу загальнотеоретичні й методологічні аспекти економічної освіти (Л. Абалкін, Л. Бляхман, Л. Епштейн, В. Розов, В. Ядов), питання формування економічної культури як складової загальної культури особистості (Т. Боровікова), економічної свідомості, економічної поведінки людини (В. Пилипенко, Е. Суїменко). Економічну культуру як фактор соціально-економічного розвитку суспільства досліджувала О. Янбулатова, соціально-педагогічний аспект економічної культури розкрито в дослідженні К. Панфьонова, взаємозв'язок економіки та психології – у працях С. Бочарової, В. Комаровської, Г. Ложкіна, В. Спасієнкова та ін.

Усі ці наукові розробки зробили вагомий внесок у вирішення питань реформування сучасної освіти. Але, на наш погляд, актуальним є детальне вивчення особливостей формування саме підприємницької компетентності майбутніх учителів фізичного виховання у процесі фахової підготовки у вищих закладах освіти фізичної культури, адже підприємницька компетентність разом з іншими видами формує професійну компетентність вчителя.

Треба відзначити, що одним з положень ОЕСР (Організація економічного співробітництва та розвитку), що визначають компетентнісний під-

хід, є те, що сучасне життя вимагає від людини набуття певного набору компетентностей, які називають ключовими. Важливо, що експерти міжнародної спільноти Європейського Союзу визначають вісім груп ключових компетентностей, однією з яких є підприємницька [3].

Крім того, українськими педагогами, ученими Академії педагогічних наук України (Н. Бібік, О. Овчарук, О. Руденко, О. Савченко) визначено перелік ключових компетентностей: уміння вчитися; загальнокультурна; громадянська; підприємницька, що означає здатність індивіда втілювати ідеї в життя; соціальна; компетентності з ІКТ; здоров'язберігаюча [9]. Таким чином, вони узагальнили здобутки європейських і вітчизняних учених стосовно ключових компетентностей, формування яких забезпечить компетентнісний підхід в освіті [6].

В Україні серед ключових компетентностей, які сьогодні визначені як орієнтири для виявлення результативності освітнього процесу, є: навчальна, соціальна, компетентність з інформаційних та комунікаційних технологій, економічна (підприємницька), загальнокультурна, валеологічно-оздоровча та громадянська [2].

Крім того, компетентнісна ідея широко презентована в провідних освітянських документах та численних працях дослідників. Багатьма вченими визначено (Н. Бібік, Л. Ващенко, М. Кухарев, А. Маркова, А. Новиков, Л. Паращенко, О. Савченко, М. Тарасович та ін.), що компетентнісний підхід в освіті – це відповідь на вимоги часу. Під компетентнісним підходом розуміється цільова орієнтація освіти, спрямованість освіти на формування в особистості ключових і предметних компетентностей. Компетентність розглядається як особистісне здобуття практичного досвіду, інтегрований результат освіти [4, с. 67].

Вітчизняні та зарубіжні науковці розкривають ті чи інші види компетентностей, що визначають різні сфери життєдіяльності людини: ключові компетентності (О. Глузман, І. Зимня, О. Онопрієнко, О. Рухманова, П. Хоменко, А. Хуторський); професійну компетентність сучасного педагога (Н. Кузьміна, Ю. Кулюткін, М. Кухарев, Ю. Львова, А. Маркова, Л. Мітіна, В. Ягупов); професійну компетентність особистості (Л. Захарова, В. Сидоренко, В. Соколов, В. Соколова); європейські підходи до проблеми компетентності (О. Овчарук).

І. Родигіна [7] підкреслює головну особливість компетентності як педагогічного явища. Ми згодні з її визначенням компетентності, що це не специфічні предметні вміння та навички, навіть не абстрактні загальнопредметні мисленнєві дії чи логічні операції, а конкретні життєві, необхідні людині будь-якої професії, віку, сімейного стану – взагалі будь-якій людині – і в професійній, і побутовій сфері.

Специфіка поглядів андрагогіки знайшла відображення у такому визначенні: “Компетентність – еталонна мета розвитку, досягнення якої забезпечує успішність діяльності дорослої людини в умовах, що змінюються” [7].

Представники Кембріджського екзаменаційного синдикату М. Холстед і Т. Орді зазначають: “Раніше метою іспитів у Кембріджському університеті була перевірка розвитку знань і вмінь. На сьогодні усвідомлено, що загальна освіта повинна бути доповнена формуванням ключових компетенцій, і саме вони враховуються під час вступу до Кембріджського університету. Завдання університету не лише в тому, щоб дати студентам знання, а і в тому, щоб підвищити рівень цих компетенцій” [11, с. 24].

Загальні питання компетентнісного підходу в освіті стосовно формування ієрархії компетентностей найбільш детально висвітлено у працях О. Пометун [5]. На думку дослідника, система компетентностей в освіті має чітко виражену ієрархічну структуру, рівні якої становлять: ключові, загальногалузеві, предметні компетентності. При цьому до ключових компетентностей він відносить:

- навчальну;
- культурну;
- громадянську;
- соціальну;
- підприємницьку (володіння засобами, що дають особі можливість ефективно організувати особисту та колективну трудову й підприємницьку діяльність) [5].

На думку багатьох вчених (Н. Бібік, О. Глузман, І. Зимня, О. Овчарук, О. Онопрієнко, О. Пометун, О. Руденко, О. Рухманова, О. Савченко, П. Хоменко, А. Хуторський), підприємницька компетентність передбачає реалізацію таких здатностей:

- співвідносити власні економічні інтереси й потреби з наявними матеріальними, трудовими, природними й екологічними ресурсами, інтересами й потребами інших людей та суспільства;
- застосовувати технології моніторингу ресурсів та забезпечення стійкого розвитку;
- організовувати власну та колективну трудову й підприємницьку діяльність;
- аналізувати й оцінювати власні професійні можливості, здібності та співвідносити їх з потребами ринку праці;
- здійснювати та розробляти власні бізнес-проекти, розробляти прості моделі дій і прийняття економічно й екологічно обґрунтованих рішень у динамічному світі;
- презентувати та поширювати інформацію про результати власної економічної діяльності [1; 3; 5; 12].

Важливо, що аналіз освітньо-професійної програми, освітньо-кваліфікаційної характеристики, планів навчального процесу з підготовки бакалаврів та магістрів з напрямку “Фізичне виховання, спорт і здоров’я людини” показав необхідність розробки педагогічних умов та спеціальної тех-

нології формування підприємницької компетентності в майбутніх учителів фізичного виховання.

Так, план навчального процесу з підготовки бакалаврів фізичного виховання включає цикли: гуманітарної та соціально-економічної підготовки, природничо-наукової, загальнопрофесійної, професійно орієнтованої та практичної підготовки.

Крім того, треба відзначити, що до циклу гуманітарної та соціально-економічної підготовки включені такі навчальні дисципліни: історія України, історія української культури, українська мова за професійним спрямуванням, іноземна мова, педагогіка, психологія, філософія, основи права, соціологія, релігієзнавство, основи економічної теорії, політологія, цивільна оборона.

Аналізуючи наведені дані, можна стверджувати, що формування підприємницької компетентності у майбутніх викладачів фізичного виховання не здійснюється не тільки цілеспрямовано, а й взагалі. Така підготовка майбутніх викладачів фізичного виховання не буде задовольняти сучасний ринок праці у галузі фізичного виховання та спорту. Адже вона не сприяє формуванню підприємницької компетентності у майбутніх викладачів фізичного виховання, що є вкрай необхідним у сучасних умовах капіталістично побудованого суспільства.

Адже орієнтуючись на сучасний ринок праці, освіта до пріоритетів сьогодення зараховує вміння оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють потреби інформаційного суспільства, підготують молодь до нових ролей у цьому суспільстві. Саме тому важливим нині є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюватись та пристосовуватись до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя [10].

Таким чином, формування підприємницької компетентності в майбутніх учителів фізичного виховання у процесі гуманітарної та соціально-економічної підготовки буде сприяти:

- всебічному розвитку майбутніх учителів фізичного виховання;
- їх самовдосконаленню;
- бажанню вчитися впродовж усього життя;
- розумінню економічних процесів;
- здатності застосовувати опановане у професійній діяльності;
- удосконалювати професійну майстерність;
- застосовувати набуті знання в педагогічній і повсякденній практиці.

Виходячи з вищезазначеного, сучасному вчителю фізичного виховання необхідні гнучкість і нестандартність мислення, вміння адаптуватись до швидких змін умов життя. А це можливо лише за умови розвитку в них високого рівня підприємницької компетентності, яка разом з іншими видами формує професійну компетентність вчителя. Це зафіксовано в Державній національній програмі “Освіта” (“Україна XXI століття”), де наголо-

шується, що один з головних шляхів реформування освіти полягає в необхідності підготовки нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їх професійного та загальнокультурного рівня.

Висновки. Однією з провідних складових професійного інтелекту сучасного вчителя фізичного виховання є підприємницька компетентність, яка лежить в основі професійної діяльності в умовах ринкової економіки. Економічний компонент системи педагогічної освіти дасть майбутньому вчителю фізичного виховання змогу не лише на високому рівні виконувати професійні обов'язки, а й опанувати засоби адекватного оцінювання ресурсів та цінностей людського капіталу, засоби компетентного вибору життєвого шляху.

Узагальнення вищезазначеного свідчить про необхідність і доцільність формування в майбутніх учителів фізичного виховання підприємницької компетентності у процесі гуманітарної та соціально-економічної підготовки.

Перспективними напрямками наших подальших досліджень є обґрунтування методів та дослідження механізмів формування підприємницької компетентності в майбутніх учителів фізичного виховання, розробка спеціальної технології, яка б дала змогу формувати в майбутніх учителів фізичного виховання підприємницьку компетентність у процесі гуманітарної та соціально-економічної підготовки.

Література

1. Бібік Н.М. Компетентнісна освіта – від теорії до практики / Н.М. Бібік, І.Г. Єрмаков, О.В. Овчарук. – К. : Пляда, 2005. – 120 с.
2. Гавришак Г.Р. Компетентність та ключові компетенції викладача ВНЗ / Г.Р. Гавришак // Професійні компетенції та компетентності вчителя : матеріали регіонального науково-практичного семінару, (28–29 листопада, 2006 р.). – Тернопіль : Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2006. – С. 31–32.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / [під заг. ред. О.В. Овчарук]. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
4. Павлик О. Компетентнісно орієнтований підхід до навчання в контексті неперервної мовної освіти: суть, проблеми та перспективи / О. Павлик // Рідна школа. – 2010. – № 7–8. – С. 66–69.
5. Пометун О.І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу до вітчизняного змісту освіти / О.І. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
6. Регіональна програма впровадження компетентнісно-орієнтованого підходу в навчально-виховний процес. – Донецьк, 2004.
7. Родигіна І.В. Типологія компетентностей [Електронний ресурс] / І.В. Родигіна. – Режим доступу: // http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nsod/2008_1/Rodigina.pdf.
8. Ясса С.О. Вимоги до особи і професійних якостей майбутніх викладачів фізичного виховання / С.О. Ясса // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2007. – Вип. 12. – С. 372–374.
9. Сбруева А. Лісабонська стратегія розвитку єдиного європейського простору неперервної освіти / А. Сбруева // Шлях освіти. – 2007. – № 2. – С. 14–19.
10. Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://kno.rada.gov.ua/komosviti/control/uk/publish/article?art.id>.
11. Холстед М. Ключевые компетенции в системе оценки Великобритании / М. Холстед, Т. Орди // Современные подходы к компетентностно ориентированному образованию / [под ред. А.В. Великановой]. – Самара, 2001. – 286 с.
12. Хуторской А.В. Ключевые компетенции как компонент личностно ориентированной парадигмы образования / А.В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 2. – С. 58–64.